

Студент 4 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ: ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ

Анотація. Розглянуто сутність порядку та механізму формування власного капіталу банку, його функції та етапи. Обґрунтовано, що механізм формування власного капіталу банку може успішно функціонувати лише за умови оптимального використання його складових.

Аннотация. Рассмотрена сущность порядка и механизма формирования собственного капитала банка, его функции и этапы. Обосновано, что механизм формирования собственного капитала банка может успешно функционировать лишь при условии оптимального использования его составляющих.

Annotation. The article deals with the essence of an order and the mechanism of formation of bank's own capital, its functions, and stages. The mechanism of formation of bank's own capital is proved to function successfully only under the condition of optimal use of its components.

Ключові слова: капітал банку, механізм формування власного капіталу банку.

У сучасних умовах господарювання беззаперечним є факт, що основою розширеного відтворення продуктивних сил і виробничих відносин є накопичення банківського капіталу. Саме капітал створює підґрунтя для забезпечення фінансової стабільності та максимального задоволення потреб суб'єктів господарювання у фінансових ресурсах. В умовах загострення конкурентних відносин на вітчизняному банківському ринку великого значення набувають нові підходи до розроблення ресурсної політики, зокрема заходи, спрямовані на формування достатнього за обсягом власного капіталу.

Питаннями ролі капіталу для банківської системи займаються багато науковців та практиків, зокрема Алексеєнко М. Д., Сало І. В., Стельмах В. С., Шпиг Ф. І. та ін. Дослідження проблем функціонування банківської системи, зокрема пов'язаних із формуванням власного капіталу банків і підвищенням рівня їх капіталізації присвячено праці Г. Азаренкової, З. Васильченко, О. Васюренко, І. Гуцала, Л. Костирко та ін. Наукові дослідження в цьому напрямі є доволі значними, хоча зміни економічної ситуації і породжують нові проблеми недостатнього рівня капіталізації банків України. З огляду на це, комплекс досліджень питань, пов'язаних із функціонуванням механізму формування власного капіталу банку, набуває особливої актуальності, що є причиною цього дослідження.

Об'єктом дослідження є діяльність банків щодо формування власного капіталу.

Предмет дослідження – це порядок обліку формування власного капіталу.

Метою є розкриття сутності порядку та механізму формування власного капіталу банку, вивчення його функцій та складових, а також відображення в обліку операцій з формування власного капіталу банку.

Завдання дослідження:

з'ясувати теоретичні основи терміна "капітал банку", розкрити його економічну сутність і характерні ознаки;

виявити економічний зміст, функції власного капіталу як основи формування капіталу банку;

дослідити порядок визначення власного капіталу банку;

розглянути особливості процесу формування власного капіталу

Необхідно зазначити, що власний капітал (кошти) банку є грошовими коштами, внесеними акціонерами (засновниками банку), а також коштами, утвореними в процесі подальшої діяльності банку.

Капітал банку – це сукупність власних, залучених і позичених коштів, що перебувають у розпорядженні банку і використовуються ним для формування матеріальних, нематеріальних і фінансових активів у грошовій формі та здійснення своєї діяльності з метою отримання прибутку.

Основою формування капіталу банку, фундаментом його діяльності, а також запорукою стабільності та надійності є власний капітал як один із базових елементів, який сформований за рахунок коштів його власників, використовується у процесі здійснення банківської діяльності з метою отримання прибутку, сприяє підвищенню довіри клієнтів до банку в результаті виконання властивих йому функцій (захисної, оперативної, регулювальної).

Порівняно з підприємствами інших сфер діяльності власний капітал комерційного банку становить незначну питому вагу в сукупному капіталі, приблизно 8 – 10 %, тоді як у промислових підприємствах 40 – 60 %, до того ж він має інше призначення в банках, ніж в інших сферах підприємництва. Розмір власного капіталу є важливим фактором забезпечення надійності функціонування банку і має перебувати під контролем органів, що регулюють діяльність комерційних банків.

Призначення банківського капіталу виражається в його функціях, до яких відносяться:

захисна: власний капітал слугує, насамперед, як уже зазначалося, для страхування інтересів вкладників і кредиторів банку, а також для покриття поточних збитків від банківської діяльності;

забезпечення оперативної діяльності є другорядною для власного капіталу банку. Ця функція відчутна на перших кроках діяльності банку, коли за рахунок власного капіталу формується його інфраструктура і розгортається діяльність а саме фінансується придбання комп'ютерної та оргтехніки, будівництво (оренда) офісів тощо;

регулятивна: через фіксацію розміру власного капіталу регулятивні органи впливають на

Багатофункціональне призначення власного капіталу робить його неоднорідним за своїм складом [1].

Джерелами формування капіталу банку можуть бути:

1. Статутний капітал банку, який, у свою чергу, формується з акціонерного або приватного капіталу під час організації нового банку шляхом акумулювання внесків засновників чи випуску і реалізації акцій. Статутний фонд комерційного банку формується лише за рахунок власних коштів акціонерів. Забороняється формування статутного капіталу за рахунок бюджетних коштів або коштів, отриманих у кредит і під заставу.

Емісія акцій як форма створення і поповнення статутного фонду комерційного банку регулюється законами України "Про господарські товариства", "Про цінні папери і фондову біржу". Перший випуск акцій банку має повністю складатися з простих акцій. Реєстрація і реалізація банком-емітентом першого випуску акцій звільняється від оподаткування на операції з цінними паперами.

2. Резервний фонд комерційного банку. Це грошові ресурси, що резервуються банком для забезпечення непередбачених витрат, покриття збитків від банківської діяльності, а також виплати дивідендів за привілейованими акціями, якщо недостатньо прибутку. Наявність коштів у ньому забезпечує стійкість комерційного банку, зменшує вірогідність його банкрутства. Розмір резервного фонду та щорічних внесків до нього встановлюється зборами акціонерів і фіксується в установчих документах, але він не може бути меншим за 25 % від статутного фонду, а розмір відрахувань – меншим, ніж 5 % від чистого прибутку. Коли резервний фонд досягає встановленої величини, то відрахування до нього припиняються. У випадку використання коштів із резервного фонду відрахування від чистого прибутку на його формування відновлюються.

3. Спеціальні фонди, а саме фонд основних коштів, фонд переоцінки основних засобів та інші, які призначені для виробничого та соціального розвитку банку. Порядок формування і використання цих коштів визначається статутними документами банку. Формуються ці фонди за рахунок прибутку.

Елементом резервного капіталу є загальні резерви, призначені для покриття можливих збитків за операціями банку. Їх відмінність від резервного фонду полягає в тому, що вони мають більш конкретне призначення. Загальні резерви створюються з чистого прибутку, що залишається у банку після сплати податків.

Нерозподілений прибуток – це джерело внутрішнього походження. За своїм змістом він є резервом банку, який залишається після розподілу чистого прибутку на сплату податку, формування резерву та виплату дивідендів власникам і призначається для капіталізації, тобто розширення банківського бізнесу [2].

Капітал банку обліковується на рахунках класу 5 плану рахунків і є залишковим інтересом акціонерів банку в активах відрахування зобов'язань. Клас 5 включає два розділи:

розділ 50 – "Статутний капітал та інші фонди банку"; розділ 51 – "Результати переоцінювання".

Цілоком очевидно, що формування капіталу розпочинається з формування статутного фонду банку. До реєстрації банку в належному територіальному управлінні Національного банку засновникам відкривається тимчасовий рахунок. Його призначено для зарахування грошових коштів, котрі вносять засновники як власну частку в статутному фонді, визначену чинним законодавством та установчими документами. Після реєстрації банку акумульовані кошти переказують на кореспондентський рахунок банку в установі Національного банку. У разі відмови в реєстрації кошти з тимчасового рахунка повертаються засновникам банку на їхню заяву в тижневий термін.

Зареєстрований статутний капітал банку обліковується на балансових рахунках групи 500:

5000 "Зареєстрований статутний капітал банку";

5001 "Несплачений зареєстрований статутний капітал банку".

Певна річ, що на загальну суму зареєстрованого статутного капіталу банк випускає акції, стає їх емітентом і зобов'язується виконувати обов'язки, що виникають з умов їх випуску. Права та обов'язки щодо цінних паперів виникають із часу їх передання емітентом або вповноваженою ним особою покупцеві (одержувачу).

Сплативши банку за акцію, покупець стає акціонером банку, причому акція засвідчує його участь у статутному фонді банку.

Оскільки акції можуть бути простими або привілейованими, то й операції за ними обліковуються нарізно. Саме тому до рахунка 5000 "Зареєстрований статутний капітал банку" відкриваються три субрахунки:

5000/1 – для обліку вартості привілейованих акцій;

5000/2 – для обліку вартості простих акцій;

5000/3 – для обліку власних акцій, викуплених в акціонерів [2].

Розмежування в обліку є необхідним, оскільки існують різні умови нарахування дивідендів власникам акцій. Так, виплата дивідендів на привілейовані акції проводиться в розмірі, зазначеному в акції. Прості акції не мають фіксованої дивідендної ставки, їхня ринкова вартість може підвищуватись або знижуватись і прямо залежить від прибутку банку, що його мають розподіляти збори акціонерів [1].

Внески акціонерів за незареєстрованим статутним фондом ураховуються на окремому балансовому рахунку 3630 "Внески за незареєстрованим статутним фондом". Після переказування акумульованих коштів з тимчасового рахунка на кореспондентський рахунок отримані внески за статутним фондом обліковуються за таким проведенням:

Д-т кореспондентського рахунку.

К-т рахунку 3630.

У разі реєстрації статутного капіталу:

а) на суму сплаченої частини:

Д-т рахунку 3630 "Внески за незареєстрованим статутним капіталом"

К-т рахунку 5000 "Зареєстрований статутний капітал банку";

б) на суму несплаченої частини збільшення статутного капіталу:

Д-т рахунку 5001 "Несплачений зареєстрований статутний капітал банку"

К-т рахунку 5000 "Зареєстрований статутний капітал банку".

У разі отримання внесків акціонерів до статутного капіталу після його реєстрації:

а) на суму внеску:

Д-т кореспондентського рахунку банку (каса або поточний рахунок клієнта)

К-т рахунку 5001 "Несплачений зареєстрований статутний капітал банку".

Отже, розмір власного капіталу комерційного банку залежить від таких факторів:

рівня мінімальних вимог НБУ до статутного фонду. Це мінімальний розмір статутного фонду, який банк повинен мати сплаченим;

специфіки клієнтури. За значної кількості невеликих вкладників власного капіталу його потрібно буде менше, ніж за наявності великих вкладників;

характеру активних операцій. Наявність значного обсягу ризикованих операцій потребує відносно більшого розміру власного капіталу.

Українська методика визначення капіталу банку і розрахунку його достатності впливає з рекомендацій Базельського комітету. Ці рекомендації були розроблені у грудні 1987 року. Згідно з ними капітал банку поділяють на основний (капітал I рівня) та додатковий (капітал II рівня)

Капітал банку складається із суми основного та додаткового капіталу за винятком відвернень з урахуванням основних засобів. Склад основного та додаткового капіталу, а також відвернень визначається НБУ [3].

Отже, сутність капіталу банку впливає з органічного поєднання матеріально-речового змісту й суспільно-економічної форми, що і стало результатом дослідження. Запропоноване в роботі тлумачення капіталу банку дає змогу стверджувати, що капітал банку – це частина банківських ресурсів, яка спрямована в оборот і приносить прибуток банку, тобто є самозростаючою вартістю; власний капітал – одна зі складових капіталу банку, яка сформована за рахунок коштів його власників та використовується у процесі здійснення банківської діяльності з метою отримання прибутку, забезпечення фінансової стійкості й конкурентоспроможності. Механізм формування власного капіталу банку може успішно функціонувати лише за умови оптимального використання його складових.

Наук. керівн. Глебова Н. В.

Література: 1. Облік у банках : навч. посібн. / Н. В. Глебова, Л. М. Стиренко. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2009. – 308 с. 2. Кіндрацька Л. М. Бухгалтерський облік у комерційних банках України : навч. посібн. / Л. М. Кіндрацька. – К. : КНЕУ, 1999. – 432 с. 3. Коваль В. М. Грошові потоки в механізмі функціонування комерційного банку / В. М. Коваль // Вісник Української академії банківської справи. – 2000. – № 1(8). – С. 48–50.